

Відгук
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
завідувача кафедри соціальної педагогіки
Державного закладу «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»,
Харченко Сергія Яковича
про дисертаційне дослідження Чусової Ольги Миколаївни
«Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими
школярами девіантної поведінки»,
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення професійної підготовки соціальних педагогів у зв'язку з тенденцією до зростання девіацій у неповнолітніх молодших школярів. Вимоги сучасності потребують підготовки висококваліфікованих соціальних педагогів, що здатні професійно взаємодіяти з девіантними молодшими школярами, надавати їм соціально-педагогічну підтримку та допомогу. В умовах соціально-економічних трансформацій суспільства відбувається модернізація системи вищої освіти в рамках євроінтеграційних прагнень України, що вимагає формування спеціаліста, здатного професійно діяти в кризових умовах взаємодії з девіантними молодшими школярами. Тому останніми роками зростає науковий інтерес до формування професійної підготовленості у майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними неповнолітніми.

Актуальність і значущість дослідження підтверджується й тим, що воно є складовою напрямку науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»: «Теорія і практика інноваційної підготовки фахівців соціономічної сфери» (державний реєстраційний № 0111U009906). Таким чином, виконане дослідження безумовно є актуальним і відповідає вимогам сьогодення щодо пошуку шляхів реформування освіти в цілому та вищої освіти зокрема.

Своєчасність і важливість наукового дослідження посилюється ще й обґрунтованими дисертанткою суперечностями, які об'єктивно існують у

навчальному процесі сучасного вищого навчального закладу, а зокрема між об'єктивною потребою суспільства у зниженні рівня девіантної поведінки дітей і перманентним зростанням в останні роки цього асоціального явища в молодших школярів; між розробленістю загальної теорії девіантної поведінки та відсутністю методичного супроводу відповідно до особливостей девіантної поведінки дітей молодшого шкільного віку; між багатогранністю та складністю формування підготовленості майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з молодшими школярами девіантної поведінки й недостатньою розробленістю в сучасній педагогічній науці та практиці методик, спрямованих на забезпечення ефективності цього процесу. Саме тому, переконані, що наукове дослідження Чусової Ольги Миколаївни на тему «Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки» є таким, що заслуговує на визнання необхідності та доцільності впровадження його результатів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Слід відзначити здійснений аналіз праць широкого кола дослідників (366 джерел), що свідчить про ґрунтовний контекст дослідження. Дисертанткою проведена значна робота щодо систематизації термінологічного апарату з досліджуваної проблеми: девіантна поведінка молодших школярів, соціально-педагогічна діяльність із девіантними молодшими школярами, підготовка майбутніх соціальних педагогів, підготовленість майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки, педагогічні умови. Відповідно до логіки дослідження та визначеного наукового апарату розкриваються основні положення дисертації, які базуються на теоретичних засадах аксіологічного, рефлексивного, особистісно-діяльнісного та партисипативного концептуальних підходів.

Наукові положення дослідження та розроблене навчально-методичне забезпечення використовується в освітньому процесі ВНКЗ „Балтське педагогічне училище” Одеської області (акт № 579 від 26.11.2015 р.), Державного закладу „Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського” (акт №729/24 – 04 від 06.04.2017 р.), ВНКЗ „Білгород-

Дністровське педагогічне училище” Одеської області (акт № 314 від 09.12.2015 р.), Кременчуцького педагогічного училища імені А.С.Макаренка (акт № 1186 від 11.12.2015 р.).

На основі вивчення наукових праць, виваженого аналізу практики підготовки майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними неповнолітніми, власного досвіду роботи у ВНЗ Чусовою О.М. обґрунтовано педагогічні умови та модель їх реалізації. Слушно прописані етапи реалізації педагогічних умов: пропедевтичний – націлений на усвідомлення студентами особливої важливості та значущості фасилітативної взаємодії з девіантними вихованцями, яка передбачала спрямованість молодшого школяра і студентів до взаємодії, їх співпрацю в просторі альтернативних виборів та діалогічної взаємодії, соціально-педагогічну підтримку досвіду самостійної суб’єктної активності девіантної дитини, формування атмосфери реального співробітництва та партнерства між студентами та молодшими школярами шляхом включення вихованців в інтерактивні та проектні форми діяльності, створення ситуації успіху та авансованої похвали, актуалізацію творчості; діяльнісно-перетворювальний – орієнтований на формування когнітивного та операційно-технологічного компонента підготовленості майбутніх соціальних педагогів, систематизацію та узагальнення навчального матеріалу з проблематики девіантності в початковій школі з урахуванням міжпредметних зв’язків та потенціалу соціально-педагогічної практики; інтеграційний – спрямований на формування рефлексивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, самоактуалізації студентів в ролі фасилітатора під час діяльності з молодшими школярами девіантної поведінки та становленні професійної свідомої позиції, оцінці власних можливостей та здібностей щодо взаємодії з вихованцями. Дисертанткою використано на кожному етапі інноваційні методи та технології навчання студентів: робота з медіатекстами та ресурсами авторського веб-сайту, створення мультимедійної презентації, фасилітативна технологія «Світове кафе», тренінгові програми, технології case-stady, медіа-технології, проектні технології, творча майстерня Ворк-шоп, інтерактивні заняття, профілактичне заняття у вигляді

вистави форум-театру, виконання творчих соціально-педагогічних проектів разом з девіантними молодшими школярами.

Запропонована модель реалізації педагогічних умов підготовки до роботи з девіантними молодшими школярами ілюструє формування основних компонентів підготовленості (мотиваційно-ціннісного, особистісного, когнітивного, операційно-технологічного, оцінно-рефлексивного) через діагностику та прогнозування динаміки підвищення її рівня за відповідними критеріями сформованості, що дозволяє підвищити якість підготовки.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Дисертаційне дослідження має логічно виважену структуру, що сприяє задуму та методологічним здобуткам авторки. Засвідчуємо коректність визначення об'єкта, предмета дослідження, а також відповідність і взаємозалежність мети та поставлених завдань. У відповідності до мети використано адекватний комплекс сучасних теоретичних та емпіричних методів дослідження. Визначення основних позицій дисертації дає системне уявлення про обраний аспект роботи, її теоретичні та експериментальні засади, окреслює структуру і логіку роботи.

Заслуговує на увагу новизна і теоретичне значення дисертаційного дослідження, оскільки – уперше визначено, теоретично обґрунтовано й експериментально апробовано педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки (актуалізація позитивної мотивації та свідомої позиції студентів шляхом реалізації фасилітативної взаємодії з молодшими школярами девіантної поведінки; девіантологічна спрямованість змісту навчальних дисциплін та соціально-педагогічної практики; використання інноваційних технологій, орієнтованих на практичне засвоєння майбутніми соціальними педагогами профілактики та корекції девіантної поведінки молодших школярів); визначено й науково обґрунтовано сутність і структуру поняття «підготовленість майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки»; уточнено поняття «підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки» як цілеспрямований, спеціально організований процес формування позитивної

мотивації та свідомої позиції щодо фасилітативної взаємодії з девіантними молодшими школярами, відповідних професійних умінь і навичок у сфері соціально-педагогічної профілактики та корекції відхилень поведінки шляхом розвитку властивостей і якостей особистості, необхідних для подальшої ефективної соціально-педагогічної діяльності; уточнено критерії підготовленості: настановчий (рівень розвитку мотиваційно-ціннісної сфери), суб'єктний (рівень розвитку професійно важливих особистісних властивостей і якостей), гностичний (рівень знань проблематики девіантності в молодшому шкільному віці та особливостей роботи соціального педагога з девіантними вихованцями), діяльнісний (рівень засвоєння професійних умінь і навичок, необхідних для взаємодії з девіантними молодшими школярами), оцінний (рівень здатності майбутніх соціальних педагогів до осмислення та оцінки себе як суб'єкта власної поведінки й діяльності); схарактеризовано рівні підготовленості майбутніх соціальних педагогів до роботи з девіантними молодшими школярами: оптимальний, допустимий, критичний; подальшого розвитку набули наукові уявлення про зміст та форми, методи фахової підготовки майбутнього соціального педагога до взаємодії з девіантними молодшими школярами.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що удосконалено зміст навчальних дисциплін «Соціальна педагогіка», «Основи профілактики правопорушень та корекції відхилень поведінки», «Технології роботи соціального педагога», тематики навчально-наукової роботи студентів, програми соціально-педагогічної практики модернізованою тематикою відповідно до проблеми дослідження; упроваджено в практику підготовки майбутніх соціальних педагогів авторський веб-сайт «Соціальний педагог» та тренінг «Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки», який включав п'ять блоків, спрямованих на формування всіх компонентів підготовленості; апробовано інтегрований спецкурс «Робота соціального педагога з молодшими школярами девіантної поведінки», комплекс соціально-педагогічних ситуацій та творчих завдань; розроблено методику діагностики рівнів підготовленості до взаємодії з вищезазначеною категорією дітей, що складає

значний практичний інтерес для викладачів ВНЗ та соціальних педагогів – практиків.

Матеріали дисертації можуть бути використані у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів, в системі підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери. Результати дисертації впроваджено в освітній процес вищих педагогічних навчальних закладів, про що свідчить представлені дослідницею довідки щодо впровадження.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Дисертаційна робота здобувачки становить чітку структурно-композиційну цілісність, відрізняється високою інформативністю та значним фактичним матеріалом. Вважаємо, що у дисертації на належному рівні аналізується матеріал, узагальнюються факти, аргументуються положення та висновки, вірогідність яких забезпечується системним аналізом теоретичного й емпіричного матеріалу. Основні наукові положення дисертаційного дослідження О.М. Чусової, висновки та рекомендації достатньо повно представлено у друкованих працях: 13 публікаціях, із них 6 – у наукових фахових виданнях України, 3 – у зарубіжних виданнях, 4 – в інших виданнях та збірниках матеріалів конференцій.

Робота добре ілюстрована, містить 13 таблиць, 2 діаграми, 1 схему та рисунок. Значний інтерес становлять додатки обсягом 148 сторінок, які доповнюють та конкретизують зміст дисертації (наприклад, програма інтегрованого спецкурсу, авторського тренінгу та професійно-орієнтованої практики; опис діагностичного інструментарію та результатів інтерпретації моніторингу підготовленості майбутніх соціальних педагогів; розгорнутий аналіз рівнів підготовленості за настановчим, суб'єктивним, гностичним, діяльним, оцінним критеріями; контент-аналіз змістовного наповнення основних дефініцій дисертації).

Результати формувального експерименту дозволили уточнити зміст, форми та умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з девіантними молодшими школярами. Результати педагогічного експерименту статистично опрацьовані за допомогою t-критерія Стьюдента, кореляційного аналізу Пірсона та

непараметричного критерія χ^2 , мають важливе значення для педагогічної науки та практики. На їх основі підтверджено дієвість визначених педагогічних умов.

Авторські висновки та узагальнення повною мірою відображають зміст і структуру дисертації, аргументовані й чітко сформульовані, забезпечують цілісне сприйняття дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

1. Позитивно оцінюючи аналіз наукових студій із проблеми соціально-педагогічної діяльності із девіантними молодшими школярами, зауважимо, що робота набула б більшої логічної виваженості за умови докладного аналізу фундаментального дослідження В.М.Оржеховської щодо профілактики девіантної поведінки молодших школярів.
2. Погоджуючись в цілому з позицією автора про сутність підготовленості майбутніх соціальних педагогів до роботи з девіантними молодшими школярами та її структурою, вважаємо, що викладені теоретичні позиції потрібно більше деталізувати та конкретизувати відповідно до вікових особливостей молодших школярів.
3. Обґрунтовуючи першу педагогічну умову, автор значну увагу приділив аналізу таких категорій як «мотивація», «свідома позиція», «фасилітативна взаємодія», але авторські погляди описані досить лаконічно.
4. Стосовно другої педагогічної умови зауважимо, що в тексті дисертації (розділ 2.1.) доцільно було б конкретніше розкрити сутність девіантологічної спрямованості змісту навчальних дисциплін: специфіку навчальних дисциплін та їх розділи.
5. На наш погляд, варто було б класифікувати використані автором інноваційні технології навчання, визначивши їх особливості та наукову новизну.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження загалом, хочемо зазначити, що висловлені побажання та зауваження не применшують високої оцінки наукової роботи Чусової Ольги Миколаївни.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.
Структурна побудова та зміст автореферату авторки ідентичні основним

положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації О.М.Чусової.

Загальний висновок. Аналіз змісту дисертації, автореферату та опублікованих праць забезпечує необхідні й достатні підстави для формулювання загального висновку про те, що дисертаційна робота Чусової Ольги Миколаївни на тему «Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки» є завершеним самостійним науковим дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У роботі представлено важливі, нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу авторці здійснити комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання. Беручи до уваги доведену актуальність, наявну незаперечну новизну та практичну значущість отриманих результатів для соціальної педагогіки, дисертація заслуговує на позитивну оцінку. Отже, дисертаційна робота «Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки» відповідає пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.), що дає підстави для присудження Чусовій Ользі Миколаївні наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент-

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної педагогіки

Державного закладу «Луганський національний

Університет імені Тараса Шевченка»

 С.Я. Харченко

